

Günlük Hayatta Kullanılmasına Rağmen TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde Yer Almayan Deyimlerin Tespiti Üzerine Bir İnceleme

(A Study on the Determination of Idioms Which Are Not Included in TDK Dictionary of Proverbs and Idioms Although They Are Used in Daily Life)

Büşra GÜVEN¹

Makale Geçmişi

Article History

Alındı/Received:
12/09/2023

Kabul edildi/Accepted:
20/12/2023

Article Type:

Araştırma Makalesi
Research Article

ÖZ

Bu çalışmada günlük iletişimin vazgeçilmez unsurlarından biri olan deyimler ele alınmıştır. Deyimler, özellikle dil ile ilgilenen araştırmacıların dikkatini çekmekte ve çeşitli açılardan incelenmektedir. Türk bilim insanları da bu doğrultuda yüzlerce araştırma yapmışlardır ve bu durum hâlâ güncelliğini korumaktadır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde özellikle deyim olarak hangi ifadelerin kabul edildiği konusunda Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından çevrim içi olarak yayınlanan Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde yer alan deyimlerden istifade edildiği ve bu sözlüğün birçok araştırmada referans olarak kabul edildiği bilinmektedir. Bu çalışmada da söz konusu sözlükte yer alan deyimlerin güncel olup olmadığı ve ilgili sözlükte günlük hayatta kullanılan deyimlerin hepsinin yer almadığı konu edilmiştir. Bu çerçevede günlük dilin kullanıldığı gazetelerde yer alan deyimlerin adı geçen sözlükte yer almadığının tespit edilmesi amacıyla Türkiye'nin en çok satan gazetelerinden Hürriyet'in bir günlük nüshası (29.03.2023) ekleriyle birlikte (Ankara, Kelebek) incelenmiş, belirlenen deyimler TDK'nin çevrim içi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde aratılmış ve deyim olarak ilgili sözlükte yer almayan deyimler cümle içi kullanımlarıyla birlikte ortaya konmuştur. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi ve bu doğrultuda içerik analizi tekniği kullanılan çalışmada sözlükte deyim olarak yer almadığı tespit edilen deyimler hakkında uzman görüşleri alınmış ve onların onayladıkları deyimler çalışmada yer almıştır. Böylelikle günlük hayatta kullanıldığı hâlde ilgili sözlükte yer almayan deyimlerin olduğu, tek bir gazetenin tek bir nüshası ile belirlenmiştir. Bu durumda sözlüğü referans olarak yapılan araştırmalarda sağlıklı sonuçlar ortaya çıkmayacağı ve ilgili sözlüğün belli kriterler çerçevesinde sürekli güncellenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güncel deyimler, TDK deyimler sözlüğü, Günlük dilde kullanılan deyimler

© 2023 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Güven, B. (2023). Günlük hayatta kullanılmasına rağmen TDK atasözleri ve deyimler sözlüğü'nde yer almayan deyimlerin tespiti üzerine bir inceleme. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 410-422. doi: 10.48174/buaad.1358587

Summary

This research focuses on idioms, which are essential elements of daily communication. Phrases, indispensable components of everyday language use, are widely used in Turkish, as in all languages, and have been the subject of hundreds of scientific studies. In this regard, the fact that there have been 325 postgraduate theses with the term "idiom" in their title since 1983 (YÖK, 2023), along with 442 articles scanned only on Google Scholar (Google Scholar, 2023), and 119 books listed in the National Library Catalog (National Library, 2023) indicates that the concept has caught the attention of Turkish researchers. They have explored idioms from various perspectives.

¹ Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Arş. Gör., busraguven@gazi.edu.tr, Orcid: 0000-0003-1419-6289

Despite all these studies, there is still no consensus in the literature on what idioms are and what criteria or characteristics a phrase must have to be considered an idiom, which directly affects the results of these studies. Sinan (2008: 93), who discussed the same issue, mentioned that there is no consensus on the concept of idioms in Turkey, and there are many idiom dictionaries, large and small, as well as grammar and linguistics terminology dictionaries and grammar books that do not agree on a definition.

This research proposes that some "new" idioms not found in idiom dictionaries should be identified from frequently used authentic texts in everyday life and added to idiom dictionaries. Additionally, it aims to identify idioms found in newspaper texts commonly used in daily life and accepted within the framework of authentic texts but not included in the Turkish Language Association's (TDK) online Proverbs and Idioms Dictionary.

As it is known, newspapers are one of the primary sources that many people turn to, especially to gather news, and they are written to be understandable to individuals with various levels of education, unlike literary, scientific, and technical texts. Therefore, idioms found in newspapers are expected to be of the type used in daily life and understood by the majority of society.

The reason for choosing this dictionary above as a sample is that it can be continuously updated due to its online feature, and it has been used as a sample in many studies (Oktay, 2015; Dinar, 2016; Çelik, 2017; Gürel and Özşenler, 2020; Toloraia, 2020; Erarslan, 2022, etc.).

Therefore, this research aims to demonstrate that idioms identified by examining only one daily newspaper edition are not included in the relevant dictionary. In addition to this research, other research that can be conducted to determine idioms may contribute to more accurate results in research in this direction if the idioms determined as a result of this research are included in the dictionary.

The document analysis method was used in the research, defined as "obtaining, reviewing, querying, and analyzing various documents considered as primary or secondary sources that constitute the research dataset" (Özkan, 2021: 2). In this context, the edition of Hürriyet Newspaper dated 29.03.2023, along with all its supplements (Ankara, Kelebek), one of Turkey's most widely read daily newspapers, was scanned, and the idioms it contained were identified. It was checked whether the identified idioms were included in the TDK Proverbs and Idioms Dictionary online, and the idioms not included were determined and presented along with their usage in sentences.

To prevent possible debates about whether the identified phrases are considered idioms, the definitions and characteristics of idioms frequently used by scholars in the field were first presented in a table to determine which expressions with these characteristics can be considered idioms. Accordingly, to be considered an idiom, an expression must have the following characteristics: accepted by society, composed of at least two words, words having meanings different from their literal meanings or all of the meanings of words being different from their meanings, having an attractive expression that vividly conveys emotions and thoughts, and being fixed expressions.

In this direction, the idioms identified in the examined newspaper were considered idioms based on the feedback received from four professors (experts in philology, linguistics, and Turkish language education) working at four universities in Turkey.

As a result of the analysis, it was determined that even in the examination of only one edition of a newspaper, many idioms (56) are not included in the relevant dictionary. This situation directly affects the results of the research conducted.

In the studies conducted in the literature, no information was found about what considerations the Turkish Language Association considers when determining idioms. In addition, it is suggested that stating the characteristics of idioms included in the Proverbs and Idioms Dictionary published online by the Turkish Language Association will encourage other researchers to identify new idioms, thereby enriching the dictionary. This, in turn, will contribute to more accurate research results that use the dictionary as a sample.

Keywords: current idioms; TDK dictionary of idioms; idioms used in daily language

Giriş

Günlük dil kullanımının vazgeçilmez unsurlarından olan deyimler tüm dillerde olduğu gibi Türkçede de sıklıkla kullanılmakta ve yüzlerce bilimsel çalışmaya konu edilmektedir. Bu doğrultuda 1983 yılından bu yana başlığında "deyim" ifadesi yer alan lisansüstü tezlerin sayısının 325 olması (YÖK, 2023), bunun yanı sıra makale türünde sadece Google Akademik arama motoru üzerinde 442 makalenin taranıyor olması (Google Akademik, 2023) ve Milli Kütüphane Kataloğunda 119 kitabın yer alması (Milli Kütüphane, 2023) söz konusu kavramın Türk bilim insanlarının dikkatini çektiğinin ve çeşitli yönleriyle deyimleri araştırdıklarının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Tüm bu bilgilerin yanı sıra Türkçe deyimlerle ilgili yukarıda bahsedilmeyen diğer dizinler başta olmak üzere Türkçe

deyimlerle alakalı yabancı dilde yayımlanan araştırmalar da söz konusu sayıların artmasını beraberinde getirecektir.

Yapılan bunca araştırmaya rağmen literatürde deyimlerin ne olduğu, bir söz öbeğinin deyim olarak kabul edilmesi için hangi ölçütlere, hangi özelliklere sahip olması gerektiği ile ilgili bir fikir birliğine varılamamış olması söz konusu çalışmaların sonuçlarına da doğrudan etki etmektedir. Aynı konuya değinen Sinan (2008: 93), deyim kavramı üzerinde Türkiye’de yayımlanmış çok sayıda irili ufaklı deyim sözlüklerinde, dil bilgisi ve dil bilim terimleri sözlüklerinde ve dil bilgisi kitaplarında da bir fikir birliği olmadığını dile getirmiştir.

Bunun yanı sıra bir deyim sözlüğünde yer alan bazı deyimlerin bir başka sözlükte yer almadığı bilinen bir gerçektir. Bu durum da özellikle bilimsel çalışmalarda referans olarak gösterilen sözlüklerde yer alan veya almayan deyimlerin gerçekten deyim olup olmadıkları konusunda farklılıklar göstermesinden dolayı elde edilen sonuçların da tam olarak doğruyu yansıtmaması tehlikesini doğurmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yapılan bir araştırmada “Belli bir sözlükte yer alan deyimler deyim olarak kabul edilmişti.” sınırlandırması olması durumunda söz konusu sözlükte araştırma konusu olan tüm deyimler yer almamaktaysa ortaya sağlıklı ve güvenilir bir sonuç çıkmayacaktır.

Bir diğer husus da deyimlerin güncelliği ile ilgilidir. Bilindiği üzere dil canlı bir varlıktır ve sürekli gelişmektedir. Günlük hayattaki değişimler ve kişilerin hayatlarına giren yeni kavramlar neticesinde yeni deyimler de ortaya çıkmaktadır ve deyim sözlüklerinde yer alması gerekmektedir. Örneğin, “kimyası bozulmak”, “düğmeye basmak” gibi deyimler gelişen teknoloji ve değişen hayat algısı neticesinde ortaya çıkmıştır ve günlük hayatta sıklıkla kullanılmaktadır.

Deyim sözlüklerinde yer almayan söz konusu “yeni” deyimlerin bazılarının gündelik hayatta sıklıkla kullanılmakta olan otantik metinlerden tespit edilerek deyim sözlüklerine kazandırılmasının önerilmesi ve yeni olmamasına rağmen deyim sözlüklerinde yer almayan deyimlerin tespit edilmesi bu araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı günlük hayatta kullanılmakta olan ve otantik metinler çerçevesinde kabul edilen gazete metinlerinde tespit edilen ve Türk Dil Kurumu çevrim içi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’nde yer almayan deyimleri belirlemektir.

Bilindiği üzere gazeteler birçok kişinin özellikle haber almak amacıyla başvurduğu ve gündelik dilin kullanıldığı başlıca kaynaklardan birisidir. Edebi, bilimsel ve teknik metinlerden farklı olarak her türlü eğitim seviyesine sahip kişilerin anlamasına yönelik olarak kaleme alınmaları başlıca amaçlarından birisidir. Bu nedenle buralarda yer alan deyimlerin günlük hayatta kullanılan ve toplumun büyük çoğunluğu tarafından anlaşılabilir türde olması beklenmektedir.

Adı geçen sözlüğün referans olarak seçilmesinin nedeni çevrim içi özelliğinin sürekli güncellenebilmesine imkân vermesi ve bu yüzden güncel olmasının beklenmesi, en önemlisi de

birçok araştırmada (Oktaç, 2015; Dinar, 2016; Çelik, 2017; Gürel ve Özşenler, 2020; Toloraia, 2020; Erarslan, 2022 vb.) referans olarak kullanılmıştır.

Bu nedenle bu araştırmanın amacı sadece bir gazetenin bir günlük baskısının incelenmesi neticesinde belirlenen deyimlerin ilgili sözlükte yer almadığını ortaya koymaktır. Bu çalışma ve bunun haricinde yapılacak çalışmalar, belirlenen deyimlerin söz konusu sözlükte yer almasının sağlanması ve araştırmaların daha sağlıklı sonuçlar ortaya koymasına katkı sunması açısından önemli görülmektedir.

Araştırmada “araştırmanın veri setini oluşturan birincil veya ikincil kaynak olarak nitelendirilen çeşitli dokümanların elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi” (Özkan, 2021: 2) olarak tanımlanan doküman analizi yöntemi ve bu doğrultuda içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

Bu çerçevede Türkiye'nin en çok okunan günlük gazetelerinden olan Hürriyet gazetesinin 29.03.2023 tarihli nüshası tüm ekleriyle birlikte (Ankara, Kelebek) taranmış ve içerdiği deyimler belirlenmiştir. Tespit edilen deyimlerin TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde deyim olarak yer alıp almadığı sorgulanmış ve yer almayan deyimler belirlenerek cümle içerisindeki kullanımları ile birlikte ortaya konmuştur. Bir ifadenin deyim olup olmadığının tam olarak anlaşılması için bazen cümle içerisindeki kullanımını da görmek gerekmektedir. Örneğin “koltuğa oturmak” ifadesi incelenen gazetede yer alan “İngiltere'den sonra İskoçya'da da başbakanlık koltuğuna eski sömürgelerden göç edenlerin çocukları oturdu.” (Hürriyet, 2023: 1) cümlesinde gerçek anlamında kullanılmasından dolayı deyim olarak kabul edilmemişken, aynı ifade “Beşiktaş aldığı galibiyet sonrası liderlik koltuğuna oturdu.” gibi bir cümlede kullanılmış olsaydı “deyim” olarak kabul edilmesi gerekirdi. Bu nedenle cümle içerisindeki anlam önemlidir ve bu doğrultuda bu araştırmada cümle içerisindeki kullanımlar da sunulmuştur.

Belirlenen söz öbeklerinin deyim olarak kabul edilip edilmeyeceği konusundaki olası tartışmaları önlemek amacıyla öncelikle deyim tanımlamaları ve özellikleri konusunda sıklıkla yararlanılan bilim insanlarının görüşlerindeki benzerlikler bir tablo hâlinde ortaya konulmuş ve söz konusu özelliklere sahip ifadeler deyim olarak kabul edilmiştir. Belirlenen deyimler 4 farklı üniversitede görev yapmakta olan profesör ünvanlı 4 alan uzmanına (filoloji, dil bilim, Türkçe eğitimi) sorulmuş ve “Deyim olarak kabul edilebilir.” olarak gelen dönütler çerçevesinde deyim olarak ifade edilmiştir.

Deyim (Tanımı, Özellikleri) ve Deyim Tanımı Sorunu

İnsanların anlatıma zenginlik katmak amacıyla, uzun cümlelerle anlatabilecekleri düşüncelerini gerçek anlamlarının dışında kısa ve süslü bir ifadeyle aktarmaları durumunda, dile yerleşmiş olduğu için çoğu zaman bilinçsiz bir şekilde kullandıkları söz unsurlarına deyim denilmektedir.

Deyimlerin millî değerleri yansıttığına değinen Aksoy'a (1995: 47) göre, deyimler; "ulusun söz yaratma gücünden doğarlar. Her deyim hoş bir buluştur. Bir küçük söz dağarcığına koca bir âlem sığdırmıştır. En uçucu kavramlar, en ince hayaller, en güzel benzetmeler, çeşit çeşit mecazlar ve söz ustalıkları mini mini bir deyim yapı harçları arasında parlar."

Arapça kökenli olan "tabir" kelimesinin yerine cumhuriyetle birlikte öz Türkçe olan "deyim" sözcüğü kullanılmakta (Eyuboğlu, 1998: 184) ve Türkçenin ilk yazılı belgelerinden beri Türk yazılı metinlerinde deyimlerin izleri sürülebilmektedir (Sinan, 2008: 96).

Deyimler konusundaki mevcut teorik bilgilerin geliştirilmesi meselesinin, üzerinde durulması gereken bir konu olarak görülmesi gerektiğini ifade eden Kenzhalin (2017: 110), bu alanda yapılan çalışmalar sonucunda bilim adamları tarafından ortaya atılan farklı görüşlerin de aslında üzerinde durulması gereken meselelerin varlığını gösterdiğini belirtmektedir.

Türkiye'de deyim tanımlaması yapılan kitaplar, sözlükler, ansiklopediler veya bilimsel makaleler incelendiğinde deyim tanımları üzerinde tam bir uzlaşma olmadığı görülmektedir. İfade edilen özellikler büyük oranda birbirleriyle örtüşse de bir tanımda yer alan bir özellik diğer tanımlarda yer almayabilmektedir. Bu durum deyimlerin nasıl tanımlandığı ve hangi özelliklere sahip olduğu konusunda net bir ifade oluşturmaması nedeniyle hangi ifadelerin deyim olarak kabul edileceği hususunda bir belirsizliğe neden olmaktadır.

Söz konusu soruna çözüm bulmaya yardımcı olmak amacıyla, bilim insanlarının birçok araştırmada kullanılan deyim tanımlamaları, özelliklerine göre ayırt edilerek aşağıdaki tabloda yansıtılmıştır ve böylelikle deyimlerin ortak özelliklerinin belirlenmesi hedeflenmiştir:

Tablo 1.

Deyimlerin Özellikleri

Özellik	Kaynak
Çekici bir anlatım	Aksoy, 1995: 52
Anlatımı daha güzel ve etkili yapan	Hengirmen, 1999: 7
Çekici, çarpıcı, yoğun bir anlatım özelliği taşıyan	Bilgin, 2006: 57
İlgi çekici bir anlam taşıyan	Türkçe Sözlük, 2005: 517
Anlatıma akıcılık, çekicilik katan	Püsküllüoğlu, 2004: 7
Çekici bir anlatım özelliğine sahip	Korkmaz, 2010: 66
Bir kelimeyi güçlü bir şekilde ifade eden	Uslu, 2007: 78
Duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan	Elçin, 1986: 642
Bir düşünceyi dile getiren	Adıgüzel, 1990: 6
Çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlatımı bulunan	Aksoy, 1995: 52
Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan	Hengirmen, 1999: 7
Gerçek anlamları dışında	Parlatır, 2008: 1
Çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan	Bilgin, 2006: 57

Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı	Türkçe Sözlük, 2005: 517
Çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan	Püsküllüoğlu, 2004: 7
Gerçek anlamın dışına çıkmış	Akyalçın, 2011: 122
Az çok mantık dışına kayan bazı sözcükleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlere giren	Hatipoğlu, 1963: 221
Genellikle gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan	Topaloğlu, 1989: 55
Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan	Korkmaz, 2010: 66
Genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren	Vardar, 2007: 71
Yan anlamında kullanılan	Aksan, 2020: 35
Asıl anlamlarından uzaklaşarak kavramlar meydana getiren	Elçin, 1986: 642
Genellikle gerçek anlamı dışına kayan	Koç, 1990: 410
Kelimelerden en az birisi asıl manası dışında mecaz anlamıyla kullanılan	Uslu, 2007: 78
Sözcükler bir araya geldikleri zaman, tümünün anlamı teker teker sözcüklerin anlamlarından daha başka olan	Başkan, 2006: 36
Gerçek manası dışında kullanılarak yeni bir mana ifade eden	Adıgüzel, 1990: 6
Kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce	Aksoy, 1995: 52
Kalıplaşmış sözler	Hengirmen, 1999: 7
Kalıplaşmış söz öbeği ya da deyiş	Parlatır, 2008: 1
Kalıplaşmış söz öbekleri	Bilgin, 2006: 57
Kalıplaşmış söz öbeği	Türkçe Sözlük, 2005: 517
Kalıplaşmış sözcük topluluğu	Püsküllüoğlu, 2004: 7
Kalıplaşmış söz öbekleri	Akyalçın, 2011: 122
Kalıplaşmış söz	Vardar, 2007: 71
Kalıplaşmış kelime öbeği	Topaloğlu, 1989: 55
Kalıplaşmış sözler	Elçin, 1986: 642
Kalıplaşmış sözler olduğu için yapıları değiştirilemez olan	Uslu, 2007: 78
Kalıplaşmış söz dizisi	Adıgüzel, 1990: 6
Toplum tarafından ortak olarak benimsenen	Hengirmen, 1999: 7
Genel kabul gören	Sinan, 2008: 92
En az iki söz varlığından oluşan	Parlatır, 2008: 1
Genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi	Püsküllüoğlu, 2004: 7
En az iki kelimenin oluşturduğu yapı	Sinan, 2008: 92
Birden çok sözcüğün bir arada olması	Aksan, 2020: 35
İki veya daha çok kelimedenden kurulu	Elçin, 1986: 642
İki veya daha fazla kelimedenden meydana gelen	Uslu, 2007: 78
İki veya daha çok kelimedenden meydana gelen	Adıgüzel, 1990: 6

Yukarıda belirtilen özelliklerin geneline bakıldığında bir ifadeye deyim diyebilmek için her şeyden önce şu özelliklere sahip olması beklenmektedir:

- Toplum tarafından kabul görmesi,
- En az iki kelimedenden oluşması,
- Kelimelerin gerçek anlamlarından ayrılması / kelimelerin tümünün anlamlarının tek tek anlamlarından farklı olması,
- Duygu ve düşünceleri dikkat çekecek biçimde anlatan çekici bir anlatıma sahip olması,
- Kalıplaşmış sözler olması.

Bulgular

Günlük Dilde Kullanılan ve TDK Deyimler Sözlüğü'nde Yer Almayan Deyimler

Yukarıda belirtilen 5 özellik kapsamında örneklem olarak seçilen Hürriyet gazetesinin ve eklerinin 29.03.2023 tarihli nüshasının incelenmesi ve başvuru uzman görüşleri neticesinde; aşağıdaki yapıların TDK Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü'nde deyim olarak yer almadığı ve söz konusu deyimlerin deyim olarak kabul edilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Tablo 2.

29.03.2023 Tarihli Hürriyet Gazetesi

Sayfa No	Deyim	Cümle İçerisindeki Kullanımı
2	Ağabeylik yap-	Set içinde hepimize ağabeylik yapmıştır .
2	Yola devam et-	Özta, sosyal medya hesabından doktoruyla fotoğrafını şu notla paylaştı: “Gökhan Demir hocamla birlikte yola devam . Emin ellerdeyim.”
2	Emin ellerde ol-	Özta, sosyal medya hesabından doktoruyla fotoğrafını şu notla paylaştı: “Gökhan Demir hocamla birlikte yola devam. Emin ellerdeyim .”
2	Can yoldaşı ol-	Aileye can yoldaşı olan Elvan Odabaşı'na ne kadar teşekkür etsem az.
4	Savaş alanına dön-	Sonunda Büyükdere çayırı savaş alanına döndü .
5	(Yakın) markaja al-	İngiltere'den Japonya'ya kadar birçok ülkenin dijital sağlık yatırımcıları Türkiye'yi yakın markaja aldı .
5	Pastadan pay al-	İyi sondaj yaparsak dünya pastasından aldığımız payı üç katına çıkarabiliriz.
5	Gözünü çevir-	Bu kriterler son dönemde dijital sağlık yatırımcılarının gözünün Türkiye'ye çevrilmesine neden oldu.
5	Radara gir-	Yerli yatırımcının da radarında (başlık)
5	Sıçrama yap-	Bu yönetmelik tam anlamıyla yürürlüğe girdiğinde yatırımların sıçrama yapacağını düşünüyoruz.
10	Dünyası yıkıl-	Ancak 6 Şubat gecesi, binlerce kişi gibi onların da dünyası yıkıldı .
10	Umutları sol-	Tam umutları solmaya başlamıştı ki gelen telefonla dünyalar onların oldu.
10	Umutunu yitir-	Umutumuzu yitirmiştik çünkü çok zaman geçti.
11	Havasını boz-	İnce daha sonra bu hitaptan rahatsız olduğunu ama o günün havasını bozmamak için sesini çıkarmadığını söylemişti.
11	Eli mecbur kal-	CHP'deki hava, Muharrem İnce'nin oyu nisan ortasına doğru geriler, eli bize mecbur kalır şeklindeydi.
11	Kapıyı kapat-	İnce, müzakereye açık olduğunu ifade etmişti. Kapıyı kapatmamıştı .

- 11 Masa kur- Ama ciddi önerilerle gelirse CHP ile Memleket Partisi arasında **masa kurulabilir**.
- 11 Linç et- Muharrem İnce çok ağır bir mahalle baskısı altında. Günlerdir **linç ediliyor**.
- 11 Mahalle baskısı altında ol- Muharrem İnce çok ağır bir **mahalle baskısı altında**.
- 11 Sıçrama yap- O seçimde Refah Partisi ilk **sıçramasını yapmıştı**.
- 11 Düğmeye bas- İYİ Parti Sözcüsü Kürşat Zorlu'nun açıklamasıyla **düğmeye basıldığı** anlaşılıyordu.
- 11 Bel altı vur- Öncelikli olarak genel başkan yardımcılığı istedi ama verilmediği şeklindeki **bel altı vuruşlar**, PKK ve HDP'lilerin ağır hakaretleri karşısında partisi tarafından yalnız bırakılmak gönül bağlarını zayıflatmıştı.
- 11 Adresi değiş- Siyasetten kopmayacağını düşünüyorum. Ama sadece **adresi değişir**.
- 12 Linç kampanyası yapmak/yürüt- "Muharrem İnce sosyal medyadaki **linç kampanyasına** karşı savaşı kazanır mı?" diye sorsalar, "Kesinlikle kazanır." cevabını veririm.
- 12 Yolundan çekil- **Çekilsin yolumuzdan**, adını bir daha duymak istemiyoruz.
- 12 Masadan kalk- Meral Akşener'in 3 Mart'ta **masadan kalkması** sonrası edilen küfür ve hakaretler ile linç kampanyasından sonuç alan kesimler şimdi aynısını Muharrem İnce'ye yapıyorlar.
- 12 Masaya geri dön- Meral Akşener, küfür edile edile **masaya geri döndü**.
- 12 Sırça köşklerde yaşa- Muharrem İnce onlara "**Sırça köşklerde yaşayanlar**, sırça köşklere çıkamayanlar, salon siyasetçileri, oturdukları yerden benim aleyhimde tweet atan, sözde sanatçılar... Siz bunları gördünüz mü? Bu zorlukları gördünüz mü?" sözleriyle tepki gösterdi.
- 12 Yön çiz- Muhalefetin seçim hesaplarında önemli **yön çizecek** olan kritik randevu bugün gerçekleşecek.
- 12 Kurdun dışına kan değ- Hani derler ya, "**Kurdun dışına kan değdi** bir kere..."
- 12 Sessizliğini boz- Dün yaklaşık bir haftalık **sessizliğini bozan** Ağırhaoğlu, gazeteci Mehmet Akif Ersoy'a attığı bir mesajla bugün istifa edeceğini duyurdu.
- 14 Hayatına dokun- Prof. Dr. İlter Turan: "Sadece basında değil, akademik dünyada da çok sayıda insanın **hayatına dokunmuştur**."
- 14 Adaylığa soyun- Malkara'da kadın ve çocuklar adına etkili çalışmaları ile dikkat çeken iş kadını Aynur Çeşmeliler'in Tekirdağ İYİ Parti Milletvekili **adaylığına soyunduğunu**...
- 15 Kesin gözüyle bak- Uygulanacak 'basit nispi' seçim sistemi nedeniyle, temmuz başında tekrar sandık başına gidilmesine neredeyse **kesin gözüyle bakılıyor**.

17	Küllerinden doğ-	Bu oyunun ve zaferin adı küllerinden doğmaktır.
17	Yangın yerine çevir-	32 sayıda kitlediğimiz Milano ikinci yarıda, sezona veda telaşıyla oyunu yangın yerine çevirerek arayı kapatma harakirisine başvurdu.
17	Oyundan düş-	Yüreklerinden gelen enerjiyi parkeye yansıtan Efes savaşçıları son çeyrekte oyundan düşme kısır döngüsünden, baştan ceplerine koydukları fark kredisini kullanarak, play-off umudunu ileriye taşıdılar.
17	Şansını kovala-	Play-off şansını sonuna kadar kovalamak isteyen Anadolu Efes, son haftaların en formda ekiplerinden Olimpia Milano'ya baştan sona üstün bir oyunun ardından 20 sayı farkla yendi. İlk çeyrekte üstünlüğü ele alan Efes farklı giderek açtı ve çok rahat bir galibiyete imza attı.
17	İmza at-	İlk beşte başlayan oyuncuların skor yükünü sırtlandığı temsilcimizde Larkin 18 sayıyla en skorer isim oldu.
17	Yükü sırtla-	Yüreklerinden gelen enerjiyi parkeye yansıtan Efes savaşçıları son çeyrekte oyundan düşme kısır döngüsünden, baştan ceplerine koydukları fark kredisini kullanarak, play-off umudunu ileriye taşıdılar.
17	Ezip geç-	Efes Milano'yu ezdi geçti.
18	Ceza kes-	45+4'te çıkarken kaptırdığımız topta Kovacic cezayı kesti.

Tablo 3.

29.03.2023 Tarihli Hürriyet Gazetesi Ankara Eki

Sayfa No	Deyim	Cümle İçerisindeki Kullanımı
1	İlaç ol-	Altındağ Belediye Başkanı Asım Balcı, “Onların sınav stresine bir nebze de olsa ilaç olabildiysek ne mutlu bize.” dedi.
2	Tek yürek ol-	Biz millet olarak felaketler anında çok büyük dayanışma ve anlık tepki veriyoruz, tek yürek oluyoruz ama çok çabuk unutuyoruz.
3	(Bir yerin) kalbinde yaşa-	Kentin merkezinde, Ankara'nın kalbinde yaşayan insanların bu mobil iletişim hizmetini almaları gerekiyor.
4	Yara sar-	Keçiören Belediye Başkanı Turgut Altınok, “Bir yandan depremzede insanlarımızın yaralarını sararken bir yandan da can dostlarımızı tedavi ettik”.

Tablo 4.

29.03.2023 Tarihli Hürriyet Gazetesi Kelebek Eki

Sayfa No	Deyim	Cümle İçerisindeki Kullanımı
1	İçinde fırtınalar kop-	Sessiz sakin gibi görünse de içinde fırtınalar kopan biri.
1	İsim babası ol-	Mustafa Sandal, eşi Melis Sandal'ın çıkaracağı parfüm markasının isim babası oldu .
2	Önünü aç-	Bu ciddi ciddi şirketin önünü açmaktır .
4	Ekranaya taşı-	Ahmet Hakan'ın sunduğu "Tarafsız Bölge" gündem başlıklarını ekranaya taşıyor .
6	Duygularımı bastır-	Duygularınızı bastırıp kendinize zarar vermeyin.

Yapılan inceleme neticesinde Hürriyet gazetesinin 29.03.2023 tarihli baskısında ekleriyle birlikte yer alan toplam 51 deyim TDK tarafından çevrim içi yayınlanan Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde deyim olarak yer almadığı, "linç et-", "imza at-", "ceza kes-", "yangın yerine dön-" deyimlerinin ise yer almasına rağmen sözlükteki anlamından farklı bir anlama sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Başta dil bilimciler olmak üzere, filolog, dil ve yabancı dil eğitimcileri gibi birçok alan uzmanı deyimlerle ilgili araştırmalar yapmakta ve deyimleri çeşitli yönleriyle ele almaktadır. Yapılan araştırmaların çoğunda ise çevrim içi özelliği nedeniyle sürekli güncellenebilir olanağının olması ve Türk Dil Kurumu tarafından yayımlandığı için daha güvenilir kabul edilmesi nedeniyle bu kurum tarafından yayımlanan Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde deyim olarak kabul edilen ifadeler esas olarak kabul edilmektedir.

Fakat sadece bir gazetenin tek bir baskısı üzerinden yapılan inceleme neticesinde bile birçok deyim (56) ilgili sözlükte yer almadığı tespit edilmiştir. Bu durum da yapılan araştırmaların sonuçlarını doğrudan etkilemektedir.

Literatürde yapılan araştırmalarda Türk Dil Kurumunun deyimleri belirlerken hangi hususları dikkate aldığı konusunda bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu ve deyimlerin özellikleri konusunda bir fikir birliğinin olmaması nedeniyle birçok araştırmada deyim tanımları konusunda referans gösterilen bazı bilim insanlarının tanımları irdelenerek hangi özelliklerin genel olarak ön plana çıkarıldığı, bir ifadenin deyim olarak kabul edilebilmesi için hangi özelliklere sahip olması gerektiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Yapılan araştırmada dikkat çeken bir diğer husus da ilgili sözlükte kaç deyim yer aldığı belirtilmemiş olmasıdır. Bu doğrultuda sözlüğün kullanıma sunulduğu 2009 yılında dönemin Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın'ın söz konusu sözlükte 11.209 deyim yer aldığı bildirilmiş olsa da² geçen 14 yılda bu sayının güncellenip güncellenmediği bilinmemektedir.

Fleischer'in de belirttiği gibi (aktaran Koçak, 2012: 33), deyim bilimin çalışma alanı iki şekildedir: Bunların birincisi deyimlerin araştırma ve incelenmesiyle ilgilenmekte iken, ikincisi belirli bir dildeki deyimlerin mevcudiyetini ele almaktadır. Buradan yola çıkarak Türkçede ortalama kaç deyim yer aldığı konusunda da tam bir netliğin olmaması dikkat çekmektedir. Bir dilde ne kadar çok deyim varsa bu aynı zamanda ilgili dilin zenginliğinin de bir göstergesidir. Tam bir sayı belirlemek imkânsız olsa da diğer birçok dilin deyimlerinin yer aldığı basılı ve çevrim içi sözlüklerde olduğu gibi yaklaşık sayı üzerinde incelemeler yapılabilir ve bu durum başta TDK Deyimler Sözlüğü olmak üzere diğer sözlüklerde ifade edilebilir.

Bunun yanı sıra Türk Dil Kurumu tarafından çevrim içi olarak yayımlanan Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde yer alan deyimlerin hangi özellikler göz önünde bulundurularak belirlendiğinin belirtilmesi söz konusu sözlüğün zenginleştirilmesi konusunda başka araştırmacıları yeni deyimler tespit etmeye teşvik edecek ve böylelikle sözlüğün örneklem olarak kullanıldığı araştırmalarda daha sağlıklı sonuçlar ortaya çıkmasına vesile olacaktır.

Kaynakça

- Adıgüzel, H. (1990). *Açıklamalı-örnekli Türkçe deyim hazinemiz*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Aksan, D. (2020). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim (cilt 3)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1995). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1*. İnkılâp Kitabevi.
- Akyalçın, N. (2011). Türkçe deyimler sözlüklerine alınmış, deyim olmayan kimi söz öbeklerine ilişkin bir değerlendirme. *Folklor/edebiyat*, (17)68, 121-142.
- Başkan, Ö. (2006). *Yabancı dil öğretimi ilkeler ve çözümler*. Multilingual Yayınları.
- Bilgin, M. (2006). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. Anı Yayınları.
- Çelik, Y. (2017). Türkiye Türkçesinde duyu organlarıyla kurulan deyimler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (10)50, 71-79.
- Dinar, T. (2016). Türkiye Türkçesinde al- ve ver- fiilleriyle kurulan deyimler örneğinde söz içi karşıtlık. *Dil Araştırmaları*, 19, 65-77.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk edebiyatına giriş*. KB Yayınları.

² 2 bin 396 Atasözü 'Sanal Sözlük'te - Son Dakika Türkiye Haberleri | NTV Haber

- Eraslan E. (2022). Evliya çelebi seyahatnamesi'nin dokuzuncu cildinde yer alan Muğla'da deyim, ağız ve diğer kalıplaşmış dil birimlerinin varlığı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 57, 349-357. <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.62120>
- Eyuboğlu, I. Z. (1998). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. Sosyal Yayınları.
- Google Akademik Arama Motoru. (2023, 7 Eylül). *Tarama terimi "deyim"*.
https://scholar.google.com/scholar?q=%27deyim%27&hl=tr&as_sdt=0,5&as_rr=1
- Gürel, E. ve Özşenler D. (2020). Dedikodu olgusu: atasözleri ve deyimler üzerine bir içerik analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39(3), 975-992.
<https://doi.org/10.46928/iticusbe.767958>
- Hatiboğlu, V. (1964). Kelime grupları ve kuralları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 11, 203-244.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Engin Yayınları.
- Hürriyet Gazetesi. (2023). *Hürriyet Gazetesi 29 Mart 2023*. Doğan Printing Center.
- Hürriyet Ankara. (2023). *Hürriyet Gazetesi Ankara eki 29 Mart 2023*. Doğan Printing Center.
- Hürriyet Kelebek. (2023). *Hürriyet Gazetesi Kelebek eki 29 Mart 2023*. Doğan Printing Center.
- Kenzhalin, K. (2017). Türk dünyasında deyim bilimi çalışmaları. *Türk Dünyası, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 43, 107-124.
- Koç, N. (1990). *Yeni dilbilgisi*. İnkılâp Kitabevi.
- Koçak, M. (2012). *Türkçe ve Almandaki deyimlerin günlük iletişimdeki yeri ve yabancı dil öğretimine yansımaları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2010). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Milli Kütüphane. (2023, 7 Eylül). *Tarama terimi "deyim"*.
<https://kasif.mkutup.gov.tr/OpacArama.aspx?Pgn=1&Ara=deyim&Auth=&AId=undefined&PbId=undefined&Dergi=undefined&PbBgYr=&PbNdYr=&Lngg=Dil%20Se%C3%A7ini z&Sbjt=&Dtl=1&DtSrc=1&SrcTp=1&SrcDrc=undefined&MakAut=undefined&AuthDer=undefined&MatN=undefined&MatTur=1639;::;&YEvi=&YilFlt=undefined&GstS=undefined&fld=1&Cond=1&Cond3=1&NvBar=1>
- Sinan, A. T. (2008). Deyim kavramı üzerine notlar-I. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (18)2, 91-98.
- Okray, Z. (2015). Türk atasözleri ve deyimlerinde kadın imgesi. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (6)1, 93-102.
- Özkan, U. B. (2021). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Parlatır, İ. (2008). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü II*, Yargı Yayınevi.

Püsküllüoğlu, A. (2004). *Türkçe deyimler sözlüğü*. Arkadaş Yayınevi.

Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2023, 29 Mart-31 Ağustos arası). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*.

<https://sozluk.gov.tr/>

Toloraia, T. (2020). “El” organ adıyla kurulmuş Türk ve Gürcü deyimlerinde eşdeğerlikler.

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (18), 512-519.

<https://doi.org/10.29000/rumelide.706244>.

Topaloğlu, A. (1989). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ötüken Yayınevi.

Uslu, M. (2007). *Ansiklopedik Türk dili ve edebiyatı sözlüğü*. Yağmur Yayınları.

Vardar, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. Multilingual Yayınları.

Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) Tez Merkezi. (2023, 7 Eylül). *Tarama terimi “deyim”*.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>